

ПРЕДГОВОР

В интерес на истината заглавието на този памфлет, трябва да бъде: Сърбия и проектът на Договора за мир с България, а не Сърбия и Мирът с България, защото тази брошура е написана въз основа на текста, който е бил предложен за мирен договор с България от Съюзната комисия за финансово обезщетение. Затова заглавието е променено единствено поради краткост. Ако исканията на Сърбия бъдат съобразени в текста на Договора за мир, за което се надяваме че ще бъде направено - то тази брошура би изиграла своята роля, осветявайки въпроса за необходимото обезщетение което Сърбия трябва да получи. Това издание на английски език е предназначено за сръбските приятели от САЩ и Великобритания. Нашите приятели от Франция, вече бяха запознати чрез публикация на френски език на страниците на "L'Informations" (10, 11 бр. т.месец)

Париж, август, 1919.

Д-р Велизар Янкович,
бивш министър на търговията,
Финансов делегат на Мирната конференция.

***

В защита на своята страна и чест, и в подпомагане на съюзниците си за предотвратяване на връзката между Централните сили, България и Турция, Сърбия, ангажира във войната всички, свои резерви, без да изисква никакви условия от Антантата.

След като беше нападната от три различни страни и от сили, три пъти по-многобройни от собствените и, Сърбия трябваше да евакуира от своята територия остатъците от своята армия, както и голям брой цивилни бегълци през безплодните планините на Албания до Адриатическо море, където те трябваше да живеят в изгнание в продължение на три години. През този период тя загуби една трета от своето население и половината от национално си богатство.

Вярно е, че тя е излезе от тази война с поражение, но и напълно изчерпана по отношение на населението си и разрушена по отношение на икономическото и материалното си богатство. Поради това, Сърбия ще трябва да работи най-усърдно за много дълъг период от време преди тя да бъде в състояние да се възстанови икономически.

По-голямата част от отговорността за тази ситуация в Сърбия носи България. Ако България не беше коварно атакувала Сърбия, тя щеше вероятно да има възможността да евакуира населението и националното си богатство чрез естествените пътища и железопътната линия към Солун. Така загубите откъм хора, едър рогат добитък и стоки, нямаше да са толкова големи. По време на Българската окупация, продължила три години, върху 2/3 от територията на страната ни, българите унищожаваша, постоянно и системно нашето население, и ограбваша нашето национално богатство.

Макензен казва както е добре известно, че след нахлуването в Сърбия, страната се превърна в едно огромно гробище. Добре е известно също, че всички стоки ограбени от Сърбия са продавани публично в София от името на българските власти.

Няма съмнение, че сред нашите съюзници, французите най-добре ще разберат, че за нас България, от политическа и историческа гледна точка, представляватова, което е Прусия за Франция. Поради тези причини ние се очакваме да намерим в България, основният източник за нашите репарации необходими за икономическото ни възстановяване.

Имахме възможност да се запознаем с Проектите за мирни договори с Германия и Австро-Унгария. Като непосредствени репарации от първата не получаваме нищо, а от втората – почти нищо. Наше задължение беше да изчакаме търпеливо сключването на мерния договор с Германия, от който основните заинтересовани страни са Франция и Белгия, за да получат основните си икономически репарации от страна на победена Германия.

От друга страна опитите ни да получим обещетения от Австро-Унгария се свеждат до минимум след ликвидацията на Хабсбургската монархия. С други думи, всички нашите надежди за обещетение се залагат най-вече по отношение на договора с България.

Но за нещастие, от текста от проекто-договора виждаме че не можем да очакваме адекватно удовлетворение, защото от предварителните точки подписани от съюзниците с България в края на септември 1918 г. се вижда че те не са по-различни от тези сключени с Австро-Унгария и Германия, т.е. по никакъв начин не са достатъчни за икономическото възстановяване на Сърбия, независимо от всичките ни изисквания в това отношение.

Такова внимание показано към България от Съюзниците може да бъде донякъде разбираемо ако икономическото състояние и възможностите за изплащане от страна на България са в състояние да удовлетворят извършването на обезщетения в наша полза.

Това обаче не е така, даже напротив! Ето някои безспорни факти: от преди война, по време на войната и след войната. България винаги е имала по-голям брой население от Сърбия и по-добър процент на работната сила. В 1914 г. България е с повече от 5 милиона жители, а Сърбия по-малко от 4,5 милиона. (бел.Ж.В.: дори и с окупираните и поробени българи от Македония и по-рано поробените българи в Моравско)

Територията на България и нейното национално производство винаги са били по-големи от тези на Сърбия. През 1914 г. площта на България е в размер на 111 000 кв. км., а на Сърбия 87 000 кв. км. (бел. Ж.В.: въпреки 50 000 кв.км. заграбени български земи, Поморавието Тимошко, Югоизточно Косово и Македония!) Преди война тя е с най-малко един милион хектара обработваема земя повече от Сърбия, което означава много за сравнение на селското ни стопанство, за страни, притежаващи една и съща икономическа структура. (бел.Ж.В.: българите тогава са били далеч по-трудолюбиви и предприемчиви от “юначните сърби”)

Тя винаги е имала повече земеделски инвентар, отколкото ние. България разполага с десет фабрики за плугове а Сърбия няма нито една. През 1912 г. тя е внесала за 7 милиона франка селскостопански оръдия на труда, докато Сърбия е внася двойно по-малко. Преди войната тя притежава близо 2 милиона волове, а ние, по-

малко от 1 милиона; 600 000 коне и ние едва 200 000; 10 милиона овце и ние по-малко от 4000 000. Общата стойност в пари на българския добитък и домашни птици превишава преди войната далеч над един милиард франка. Освен това България винаги е имала по-добър икономически, географски и инфраструктура и пътни комуникации, отколкото ние. Тя има достъп на две морета, с няколко пристанища, докато Сърбия е лишена от излаз на море. България печели от експлоатацията на транзитния търговски трафик чувствително повече от нас: българският годишен търговски трафик, е повече от нашия с 150 000 000 франка. Икономическите експерти оценяват цялостно националното богатство на България в размер на 14 милиарда франка, а нашето – само на 11 милиарда франка.

Това беше ситуацията преди войната. Въпреки това, ако искаме да сравним нашата икономическа ситуация с тази на България, след края на войната, мисля, без каквато и да е дискусия е ясно че ние сме много по-зле от България. Както вече беше посочено, Сърбия изгуби по време на войната около 30% от населението си. В тази най-голяма загуба е за сметка на младото наделение, представляващо основната работна ръка.

Това е нашият непоправим икономически дефицит. Ние също така казваме, че нашето националното богатство е претърпяло загуба в размер на 50%. В какво се състоят тези загуби? Най-големи загуби са претърпени в домашни животни (едър и дребен добитък), селскостопански инвентар, промишлените ни фабрики и железниците. Що се отнася до добитъка, чието преброяване е направено наскоро, след като се върнахме в нашата страна, резултатите показват загуби в размер на 70 - 80%, най-тежки са загубите на коне: 90%; рогат добитък: 70%; овце 60%, и т.н.

Най-голямата трудност за възстановяване на народното ни стопанство ние виждаме в огромна загуба на едрия рогат добитък. В селското стопанство на Сърбия, отглеждането на едър рогат добитък представлява основен фактор, база на производството и съществен фактор на трудова заетост.

Дефицитът по селскостопанския ни инвентар, е огромен, тъй като българите и другите врагове ги откарваха в своите страни с хиляди бр. Нашата индустрия е също почти напълно унищожена. Най-голямата част от промишлеността е концентрирана в Белград и разположените градове на Сава и Дунав, градове, които са били постоянно бомбардирани по време на войната. Човек може да се каже, че промишлените предприятия на Белград не съществуват повече. Що се отнася до железопътния ни транспорт също може да се каже, че той вече не съществува, към момента на връщането ни в нашата страна.

Основната линия, с международно значение: Белград-Солун, не може да се използва все още. Жп-моста на р. Сава, който свързва Белград на север и запад, с Будапеща и Фиуме, също не е възстановен все още! Що се отнася до магистралите ще бъде достатъчно да се каже, че почти всички се нуждаят от основен ремонт.

В заключение, трябва да се подчертае, че последният фактор на националното производство : капитала, парите, който никога не е бил много широко разпространен в Сърбия, е напълно парализиран в резултат на инфлацията на австро-унгарската валута, която беше и основна валута за нас. Това е действителното положение на Сърбия.

Нека видим сега каква е средвоенната ситуация в България. Нейното състояние е много по-добро от нашето по простата причина, че тя е била във война една година по-малко, отколкото ние, като също така по време на военните действия, България така да

се каже, е у дома си: на нито една точка на нейната територия не нахлува враг. В резултат на това цялата нейна икономическа инфраструктура е непокътната. По време на цялата война тя успя, като земеделска страната да продава своите продукти в Германия при много изгодни условия. И по време на целия период на окупация на Сърбия, както вече беше казано по-горе, от страна на българската държава и българския народ, сръбските стоки постоянно са изнасяни в България, или са просто ограбвани, чрез закупуването им при произволно определен курс 1 лев за 2 динара и при произволно определян лихвен процент.

Не на последно място, не трябва да забравяме, че в продължение на три пълни години българската държава е събирала всички приходи от страната ни: данъци, заявки, глоби и други финансови изнудвания. България дори, използва парични суми които бегълците и Червения кръст са изпращали на частни лица в Сърбия!

Що се отнася до българските загуби в брой на населението, те не могат дори да се сравняват с нашите. Българските загуби на едър рогат добитък се компенсирала с животните откраднати от Сърбия.

Количеството на откраднатия добитък възлиза на 3 милиони глави. По отношение на земеделските и промишлените машини, може само да се говори за подобрене на българската ситуация в това отношение. Българите експлоатирала сръбските мини за въглища, отиващи за снабдяване на българския жп-транспорт. Много от банките в София удвоиха капитала си за годините на войната, главно за сметка на сръбския капитал.

Ние смятаме, че тези общи наблюдения са абсолютно достатъчни по отношение на икономическото положение на България след войната, и че няма да се наложи да се прибегва до повече данни за да се докаже, че средствата за производство в България не са намалявали по никакъв начин, по време на войната, че националните богатството на България е останало същото и страната не е бил с влошени икономически показатели. Напротив това богатство дори се е увеличило.

Що се отнася до финансовте въпроси, между сръбската и българската страна, и тяхното уреждане, ще ги представим по-нататък.

Нека разгледаме сега какво удовлетворение трябва да изискваме за основата на нашето икономическо възстановяване, което дотворът за мир с България ни предлага и каква трябва да е неговата финансова рамка:

1. Връщането на едър рогат добитък е един от най-съществените въпроси. Според проекто-договора се предвижда България да връща само 10 хиляди глави рогат добитък, от всичките 28 000 глави добитък, в рамките на шест месеца! Това представлява само около един процент от ограбения и откраднат добитък, и по-малко от 0,5% от българския рогат добитък преди войната, в съответствие с българската официална статистика от 1911 г.: възлизащ на 14 000 000 глави. Според информацията, на нашия щаб, по време на евакуацията ни от Сърбия, Българската армия самостоятелно е отнела повече от 10 000 глави рогат добитък.

Що се отнася до размера на обезщетенията в земеделски инвентар, индустриални машини, средства и машини свързани с железопътния транспорт, то този въпрос не е добре осветен в проекто-договора. Вярно е, че има клауза по отношение на връщането на въглища, но само в размер на 50 000 тона на година в продължение на пет години и дори това е условно, тъй като трябва да бъде одобрено от членовете на Съюзната комисия.

Все пак, тези доставки в този размер не биха представлявали никаква трудност за икономическото състояние на България. Повтарям отново, че размерите на тези доставки са по-скоро в ущърб за нас, тъй като клаузите на Премирието с България не гарантира възстановяване на Сърбия. За сравнение ще посоча положението на Белгия, наш съюзник, за чието възстановяване са сключени несравнимо по-добри условия. Според условията на примирието от ноември 1918 г. се предвижда Белгия да получи определен брой железопътни локомотиви, автомобили, товарни автомобили, както и селскостопански стоки. Освен това в Договора с Германия се предвижда Белгия да получи, в срок от три месеца, 137 400 глави добитък (100,000 бр. едър рогат добитък) и осем милиона тона въглища годишно, в продължение на 10 години. Разбира се ние се радваме за успехите на съюзна Белгия.

2. По отношение на връщането на други стоки и предмети, откраднати и отнети от нашата територия, вкл. мебели и др., също трябва да се формулира като условие в Договора с България. Липсата на подобни условия ни поставят в много по-неизгодно състояние отколкото другите потърпевши страни. Условията на мирния договор с Германия предоставя на заинтересованите държави Франция и Белгия правото да изпратят свои упълномощени представители които да разследват на територията на врага, въпросите свързани с отнемането на имуществото и неговата по-нататъчна съдба, с цел връщането му или паричното му възстановяване.

Липсата на подобни клаузи към България могат да бъдат в услуга само на нашите врагове българите и правят изпълнението на нашите права твърде илюзорни.

3. Договорът с България, не предвижда подобни права и за нас, даже не предвижда и правото на сръбските представители дори да бъдат изслушани. В същото време, нашия съюзник, Белгия, за чийто успех, повтарям, ние само можем да се радваме, получава правото да има постоянен представител във Съюзната комисия по репарациите, при това с право на глас.

Такова диференцирано третиране е в ущърб на Сърбия, която, както и Белгия, никога не престана да се бори на страната на съюзниците, и също понесе най-тежки жертви, буквално ни оскърбяват твърде много. Дори победена България, има представител в тази комисия, за разлика от победителката Сърбия!

4. Но най-голямото разочарование за нас, се съдържа в клаузите на мирния договор с България, който и гарантира, че тя няма да заплати и стотника повече над общата сума към Антантата от $2\frac{1}{4}$ милиарда франка, което е много по-малко от дълга на България към страните от Централния съюз, натрупан по време на войната в размер на 6 мил. франка (по данни на Бълг. министерство на финансите).

Нещо повече, член 262 от мирния договор с Германия, предвижда Германия да поеме дълговете които имат към нея бившите и съюзници. По този начин България се освобождава от своите задължения от 6 милиарда франка. Трудно ни е да си представим, че българите ще получат такъв подарък от своите съюзници, германците. По този начин България има възможност да си освободи от това тежко бреме, което охотно е приела под формата на средства за превъоръжаване на своята армия, за да може да изпълни до край коварната си агресия срещу Сърбия. Така, благодарение на щедростта на нашите съюзници, нашият враг България се поставя в привилегирована ситуация за разлика от съюзна Сърбия която по време на войната трябваше да разчита само на собствените си резерви.

Този факт сам по себе е достатъчен за да ни даде представа за финансовото състояние на сръбската и българската държави след война.

Но за да се илюстрира още по-добре тази ситуация трябва да разгледаме още някои факти:

Преди войната България е имала дълг от 750 милиона франка. По време на войната този дълг се е увеличил с още шест милиарда външни задължения и един милиард, вътрешни задължения. Според мирния договор България ще трябва да плати като репарации само $2\frac{1}{4}$ милиарда. Следователно България трябва да има общи задължения на около 10 милиарда франка. Въпреки това, в резултат от освобождението на България от военните дългове от 6 милиарда, като цяло след войната, общите и задължения спадат на общата тежест на само 4 милиарда (репарации+предвоенни и вътрешни задължения). Това представляват 28,5% от българското национално богатство .*(Честно казано, ние силно съмнение, че българският военен дълг реално достига по размер до 6 милиарда франка. Все пак, това е официалната статистика която сме използвали и при нашите изчисления.)

От друга страна, финансовото състояние Сърбия ще бъде следното: Сърбия преди войната е имала дългове в размер на един милиард франка. По време на войната Сърбия е натрупала външен дълг от още два милиарда, от който обаче поради инфлацията (на австро-унгарската валута) 1 милиард е бил без никаква реална стойност, празни хартиени пари. Следователно общата тежест на сръбските задължения възлизат на 4 милиарда франка. С други думи сръбският дълг се равнява на 80% от националното ни богатство, сравнен с българския от 28,5%. При това Сърбия беше нападната от Центраните сили и окупирана, при което понесе извънредно много щети, а главният агресор България като победена страна трябва да заплати минимално обещетение. Също е твърде съмнително че България ще заплати и тези занижени суми, тъй като чл. 2. постановява, че Съюзническата комисията ще има правото да предложи намаляване на заплащането по репарациите.

Човек не трябва да забравя, че България ще бъде в състояние да поддържа изплащането на тези минимални суми сравнително лесно, тъй като тя е съхранила своята държавна и икономическа организация непокътнати, докато Сърбия, ще трябва да въстановява съсипаната си икономика и държава от нулата.

За да завършим илюстрацията на следвоенното финансовото състояние на Сърбия, ще споменем още един факт: Въпросът за предварително авансово плащане, както е при белгийския случай. Съсипаната от войната Белгия заслужено получи авансово, за сметка на германците 2,5 милиарда франка с които да започне първоначалните етапи от следвоенното си въстановяване. Това е начинът който трябва да се приложи и към Сърбия която излиза от Световната война в същото разрушено състояние – чрез авансово плащане за да започне покриването на най-належащите си разходи, осигуряване на стоки от първа необходимост за своите граждани.

В същото време възниква един друг въпрос, какво щеше да стане и какви репарации щеше да получи България, ако за наше нещастие Централната Сили станеха победители!?

Ние предоставяме на вниманието на нашите Велики съюзници тези факти, от името на нашата делегация, и нашето правителство дълбоко се надява че те ще се вземат под внимание при подписването на договора с България.

Надяваме се че условията на договора с България да отговорят справедливо на ролята която изиграха Сърбия и България в отминалата война, в съответствие с

великите принципи на справедливостта и равенството, върху които съюзниците ни се опитват да построят Новия Мирен Свят.

От същия автор:

- 1 . System of direct taxation in Serbia. (In German). Berlin, 1904.
  2. Treaty on Customs - procedure ; (destined for commercial schools).Belgrade, 1910.
  3. Municipal Loan; Belgrade, 1911.
  4. Problem of Supply ; (lecture given in the Society for Economic and Social policy). Nish, 1914.
  5. Supply and economic restoration of the Country ; Corfu, 1917.
  6. The monetary system in the Kingdom of the Serbians, Croatians and Slovenes. (In French). Paris, 1919.
-

PARIS
IMPRIMERIE SLAVE
VI. JULEK
rue du Faub.-St.-Martin - 182 –

компютърен превод от английски:Ж.Войников